

Recenzie

TRNOVEC, Silvester (ed.). *Afrika : neznámy kontinent*. Bratislava : Hadart, 2021, 432 s. ISBN 978-80-99941-54-8.

V roku 2021 vyšla vo vydavateľstve Hadart publikácia *Afrika : neznámy kontinent*. Editorom publikácie je Silvester Trnovec. Kniha je výsledkom práce 16 slovenských a českých autorov z rôznych vedeckých disciplín, ako sú afrikanistika, arabistika, etnológia, história, literatúra, geografia, diplomacia a medzinárodné vzťahy. Autori sa rozhodli pre koncept, v ktorom je Afrika chápaná ako jeden kontinent. Odbornými recenzentmi knihy sú Luboš Kropáček a Jan Klíma. Kniha je venovaná zakladateľke afrických štúdií na Slovensku Viere Pawlikovej-Vilhanovej.

Publikácia začína úvodom, ktorého autorom je Silvester Trnovec. V ňom zdôrazňuje, že kniha sa venuje dejinám, náboženstvu, kultúre a súčasným problémom Afriky. Aj keď vo svetových jazykoch vyšlo podobných kníh už mnoho, v slovenskom jazyku takáto kniha už dlho chýbala.

Prvá kapitola má názov *Afrika už nie je ďaleko - vnímanie Afriky v našej spoločnosti*. Autorkou je Miša Krenčeyová. V tejto kapitole sa autorka venuje stereotypom, ktoré u nás o Afrike pretrvávajú a obrazu Afriky v Európe ako temného kontinentu. Opisuje tu prvé kontakty Európy s Afrikou, ako aj obdobie kolonializmu. Spomína aj živé exponáty a ľudské zoo, ktoré sa konali v Európe až do roku 1958. Koniec kapitoly sa venuje predstavám o spoločenskej organizácii v Afrike.

Názov druhej kapitoly je *Človek a krajina : Afrika z geografickej perspektívy*. Kapitulu napísal Daniel Gurňák. Autor v nej opisuje geografiu Afriky, ale aj geografické limity historického vývoja. Čitateľ sa dočíta aj o premenách Afriky v modernom svete, predkladá pohľad na Afriku a Afričanov na začiatku 21. storočia. Záver kapitoly sa venuje ekonomickým trendom modernej Afriky. Súčasťou sú mapky povrchu a mestských sídel afrického kontinentu. Nachádzajú sa tu dve tabuľky, v prvej sú Africké štáty s viac ako 50. mil. obyvateľov a v druhej sú zoradené najväčšie africké mestá.

Autorom nasledujúcej kapitoly *Kto sú Afričanky a Afričania? Obyvateľstvo a jazyky Afriky* je zostavovateľ Silvester Trnovec. Autor píše o rozmanitosti Afričanov a ich kultúre, jazykových skupinách v Afrike. Pozornosť venuje najmä civilizácii Bantu. Dočítame sa o jazykovej situácii v súčasnej Afrike, ako aj o tom, ako nové médiá, internet a hudba otvárajú nové formy komunikácie pre obyvateľov Afriky.

Silvester Trnovec je autorom aj ďalšej kapitoly, ktorá nesie názov *Štát a spoločnosť do príchodu Európanov*. V kapitole sa rozoberajú dejiny Afriky počnúc starovekým Egyptom, Núbiou, Etiópiou a civilizáciami v severnej Afrike. Autor sa venuje západnej Afrike a obchodom cez saharskú púšť, štátom Ghana, Mali a Songhaj a tiež mestským štátom ľudu Hausa a štátu Kánem-Borno. Zo západnej Afriky sú spomínané Swahilské štáty a mestské štáty západnej a strednej Afriky, ako aj štáty z oblasti východoafrických jazier a južnej Afriky.

V poradí piata kapitola má názov *Obchod s otrokmi v dejinách Afriky a Európy*. Autorom kapitoly je Silvester Trnovec. Kapitola na začiatku opisuje obchod s otrokmi pred príchodom Európanov. Ďalej popisuje obchod s otrokmi cez Saharu a na východnom pobreží Afriky. Kapitola pokračuje objavmi Európanov v 15. storočí, ich túžbe po zlate, korení a následnému vzniku atlantického obchodu s otrokmi. Dočítame sa o ceste otrokov cez Atlantik a skončení atlantického obchodu s otrokmi. Záver kapitoly popisuje dôsledky atlantického obchodu pre obyvateľov Afriky. Súčasťou kapitoly je aj tabuľka, v ktorej sú udávané známe počty vyvezených otrokov z Afriky podľa jednotlivých krajín a rokov.

Šiesta kapitola má názov *Afrika pod vládou Európy*. Túto časť knihy napísal tiež Silvester Trnovec. Kapitola rozoberá vznik kolonializmu v Afrike, ktorého korene boli v obchode s otrokmi. Zameriava sa na rozvoj európskej medicíny, ktorý pomohol Európanom etablovať sa na africkom kontinente. Ďalej sa píše o európskych cestovateľoch, misionároch, ale aj o európskej civilizačnej misii spojenej s rasizmom. Kapitola pokračuje zápasom o Afriku medzi európskymi krajinami v 19. storočí, Berlínskou konferenciou a samotným dobývaním Afriky. Súčasťou je prehľadná mapa európskych koloniálnych území v Afrike od roku 1885 do roku 1920.

Silvester Trnovec je autorom aj nasledujúcej kapitoly s názvom *Nezávislá Afrika a dedičstvo kolonializmu*. Táto kapitola sa venuje dekolonializmu a vzniku nezávislých štátov v Afrike, problémom spojeným so vznikom nových štátov, ako je ne- vzdelanosť obyvateľstva a nástup diktátorských režimov. Súčasťou kapitoly je mapa dekolonizácie Afriky.

Nasledujúcu kapitolu napísala Jarmila Brezinová. Má názov *Južná Afrika od apartheidu k demokracii*. Venuje sa špecifickej situácii Južnej Afriky a jej historickému kontextu, vzniku moderného rasizmu a rasovej segregácii, vzniku apartheidu a pohľadu na to, ako apartheid fungoval. Ďalej sa dočítame o začiatkoch odporu voči apartheidu, ako aj o boji Nelsona Mandelu a konci politiky apartheidu v JAR.

Ďalšia kapitola má názov *Podoby náboženstva v Afrike*. Autorom je Pavel Miškařík. V nej sa zameril na tradičné náboženské predstavy Afričanov, na animizmus, fetišizmus, kult predkov, mágiu a západoafrický vodun. V ďalšej časti sa dočítame o prenikaní kresťanstva do Afriky, európskej misionárskej činnosti katolíckej i protestantskej. Záver časti o kresťanstve popisuje africké nezávislé cirkvi, ktoré vznikli počas 20. storočia. Nasledujúca časť kapitoly približuje islam a jeho historický vývoj v Afrike, africký súfizm a saláfizm.

V poradí 10. kapitola má názov *Literatúra afrického kontinentu*. Jej autormi sú Dobrota Pucherová, Vojtěch Šarše a Zuzana Gažáková. Kapitola rozoberá začiatky africkej literatúry od stredoveku do 20. storočia. Spomínanú literatúru rozdeľujú podľa geografie na juhoafrickú, západoafrickú, východoafrickú a severoafrickú. Pozornosť sa venuje aj literatúre v druhej polovici dvadsiateho storočia. Záver kapitoly približuje africkú literatúru v 21. storočí.

Nasledujúcu kapitolu s názvom *Rodové vzťahy, skúsenosti žien a LGBTIQ v Afrike* napísala Miša Krenčeyová. Na začiatku kapitoly autorka predkladá pohľad Afričanov na rodovú identitu a jej vnímanie v Afrike. Ďalej pokračuje pohľadom na mocné ženy minulosti a na africké amazonky z kráľovstva Dahome. Kapitola približuje zmenu rodového vnímania žien po nástupe kolonializmu a následne zneváženie

práce žien. Ďalej sa dočítame o účasti žien na protikoloniálnych hnutiach a o vzniku ženských spolkov a hnutí, pohľade na dnešný africký feminizmus. Na konci kapitoly sa autorka venuje pohľadu Afričanov na homosexualitu v minulosti, zmene jej vnímania po nástupe kolonializmu a boju za práva LGBTIQ v 20. a 21. storočí.

Getnet Tamene, pôvodom z Etiópie, napísal v poradí 12. kapitolu s názvom *Zopár úvah o panafricanizme*. Autor približuje počiatky ideológie o panafricanizme. Ďalej pokračuje pohľadom na moderný panafricanizmus a jeho vývoj. Približuje pohľad na Africkú úniu a jej program, idey, oficiálne orgány a inštitúcie.

Autorom ďalšej kapitoly *Arabská jar v severnej Afrike* je Jaroslav Drobný. Kapitola sa venuje protestom a revolúciám, ktoré začali v roku 2011 v Tunisku a následne sa rozšírili do Egypta, Líbye, Maroka, Západnej Sahary, Alžírsku, Sudánu a Eritrey. Autor sa v kapitole venuje priebehu protestov a revolúcií, ako aj ich dôsledkom a vývinu politickej situácie v nasledujúcich rokoch.

Afrika v medzinárodných vzťahoch je názov nasledujúcej kapitoly, ktorú napísal Vilém Řehák. Kapitola sa venuje vzťahom medzi Afrikou a ostatnými svetovými regiónmi od koloniálneho obdobia po obdobie studenej vojny. Autor píše o rozvojovej pomoci pre Afriku. Všíma si Afriku ako súčasť vojny proti terorizmu, ale aj čínsky mocenský vzostup a záujem Číny o africký kontinent. Zamerá sa tiež na novú európsku stratégiu voči Afrike a jej pozíciu v medzinárodných vzťahoch.

Nasledujúca kapitola má názov *Konflikty v subsaharskej Afrike*. Kapitola sa skladá z dvoch podkapitol. Prvá má názov *Sudán : Historické súvislosti a príčiny konfliktu v Darfúre*. Autorom je Emanuel Beška. Na začiatku sa dozvedáme o geografii Darfúru, štruktúre obyvateľstva a historickom kontexte konfliktu, vrátane zásahov britskej koloniálnej nadvlády. Ďalej rozoberá hlavne druhú polovicu dvadsiateho storočia, ktorá viedla k nasledujúcej katastrofe. Sleduje tiež mierový proces od roku 2004 a udalosti posledných rokov. Druhá podkapitola má názov *Rwanda 1994 - cesta ku genocíde*. Autorom tejto časti je Vilém Řehák. Spočiatku sa zameriava na Kráľovstvo Rwanda, nemecký kolonializmus, ktorý zasial korene nenávisť a následnú správu Rwandy Belgickom. Ďalej pokračuje revolúciou Hutuov a bojom o nezávislosť Rwandy. Dočítame sa o koreňoch občianskej vojny, ktorá začala v roku 1990 a vyznačovala sa genocídou Tutských obyvateľov. Autor sa zamýšľa nad zlyhaním západu, ktorý mohol tejto kataklizme predísť.

Autorom 16. kapitoly s názvom *Móric Beňovský ako kolonizátor na Madagaskare* je Patrik Kunec. V kapitole približuje stav historických poznatkov o pôsobení Beňovského na Madagaskare. Spočiatku opisuje Beňovského cestu na Madagaskar, ako aj udalosti, ktoré tejto ceste predchádzali. Mapuje prvú cestu Beňovského na Madagaskar a zaoberá sa aj prikrášľovaním a zamlčovaním Beňovského úspechov a neúspechov. Taktiež sa dočítame o príprave jeho nasledujúcej cesty na Madagaskar, jej neúspechu a Beňovského smrti.

V poradí sedemnásť kapitola má názov *Československo, studená vojna a dekolonizácia*. Autorkou príspevku je Barbora Buzássyová. Autorka opisuje, ako Československo zasiahlo do vývoja dekolonizovanej Afriky, a poukazuje na vzájomné kontakty medzi Československom a africkými krajinami. Zameriava sa na vojenské a obchodné vzťahy.

Posledná kapitola knihy má názov *Slovenská zahraničná politika a Afrika po roku 1993*. Autorom príspevku je Peter Holásek. V tejto kapitole sa autor zaoberá najmä aktivitami slovenskej diplomacie v Afrike. Na začiatku sa venuje vzťahom Slovenska a Afriky pred vznikom samostatného Slovenska. Ďalej pokračuje v popise formovania vzťahov po vzniku samostatného Slovenska a zmeny politiky po vstupe Slovenska do európskych štruktúr, s prihliadnutím na rozvojovú spoluprácu.

Súčasťou publikácie je poznámkový aparát, zoznam použitých prameňov a literatúry, stručné informácie o autoroch publikácie.

Kolektív autorov stojacich za touto knihou sa úspešne pokúsil vyvrátiť stereotypy, ktoré o Afrike u nás pretrvávajú. Štruktúra publikácie má svoju logiku a postupnosť, autori sa v knihe nevyhýbali ani kontroverzným témam, ktoré sú s Afrikou spojené. Kapitoly sú síce písané rôznymi štýlmi a zahŕňajú viacero vedných disciplín, vytvárajú však komplexný celok. Veľmi príjemným obohatením knihy sú aj záverečné kapitoly, ktoré poukazujú na vzťahy Afriky s dnešným územím Slovenska. Kniha je vyvážená a čitateľa obohatí o vedomosti a informácie z viacerých vedných disciplín, naplní ho túžbou Afriku ďalej spoznávať. V závere treba zhodnotiť, že kniha otvára aj nové obzory výskumu a dozvedáme sa množstvo informácií, ktoré na Slovensku neboli ešte publikované. Napriek tomu, že niektoré kapitoly sú písané akademickým štýlom, kniha nie je venovaná len odborníkovi, ale má potenciál zaujať širokú verejnosť a vyvrátiť stereotypné predstavy, mýty a polopravdy, ktoré na Slovensku o Afrike stále pretrvávajú.

Štefan Dvorský

HUNČAGA, Gabriel - HUŤKA, Miroslav. *Žobravé rehole a stredoveké mestá (Pôsobenie mendikantov v stredovekom urbánnom prostredí)*. Ružomberok : VERBUM, 331 s. ISBN 978-80-561-0933-5.

Monografia s názvom *Žobravé rehole a stredoveké mestá* je výsledkom kooperácie dvoch autorov, historikov a medievalistov, venujúcich sa kontinuálne výskumu cirkevných dejín stredovekého Uhorska, so zreteľom na dejiny rehoľných komunít. Miroslav Huťka pôsobí dlhodobo na Katolíckej univerzite v Ružomberku a svoj výskum orientuje v posledných rokoch primárne na pole stredovekej monasteriológie. Završením jeho systematického výskumu bola nedávna publikácia s názvom *Augustiniáni na území stredovekého Slovenska (Uhorska)*, v ktorej sa venoval pôsobeniu daného rádu v rámci stredovekých dejín Uhorska, kde poukázal s osobitným zreteľom na lokálne pôsobiská Augustiniánov a ich význam v regionálnych dejinách. Gabriel Hunčaga je vyštudovaným muzeológom, teológom a zvlášť historikom. Neopomínajúcou, ba priam determinujúcou zložkou jeho životopisu je osobné pôsobenie v rámci *Ordo Praedicatorum*, ktoré ho predurčuje venovaniu sa historiografii cirkevných dejín. Aktuálne pôsobí a taktiež spolupracuje s viacerými slovenskými univerzitami. V jeho zornom poli výskumníka sa primárne vyskytuje, z pochopiteľných dôvodov, jeho domovská rehoľa Dominikánov, a to naprieč všetkými časovými obdobiami. Výnimočne, ako jeden z mála slovenských historikov, prekračuje aj regionálnu determináciu svojho výskumu a venuje sa dejinám domi-

nikánov v širšom kontexte. Lokalitou svojej bádateľskej činnosti dokonca pozoruhodne presiahol aj európsky kontinentálny kontext dejín, a to napríklad výskumom pôsobenia dominikánov v Strednej a Južnej Amerike. Spolu s poprednými slovenskými historikmi sa taktiež podieľal na publikáciách *Arcibiskupi a biskupi Uhorska : Moc prelátov a jej prejavy v stredoveku a Rehole a kláštory v stredoveku*. Jeho vlastná monografia s názvom *Dominikáni na ceste k intelektuálnym elitám vrcholného stredoveku* priblížila slovenským čitateľom kontext vzniku a cirkevno-kultúrny význam Rehole bratov kazateľov.

Na základe spomínaného dlhodobého výskumu fenoménu stredovekých rádov prichádza dielo, ktoré má tendenciu sumarizovať základné prvky života mendikantov v stredoveku, ale taktiež aj ich vplyv na urbánnu históriu, kde dané rehole zohrávali nepochybne významnú pozíciu.

Publikácia je rozdelená do dvoch tematických celkov, s prihliadnutím na geografickú lokalizáciu výskumného cieľa. Prvá časť monografie pochádza z pera Gabriela Hunčaga a ilustruje problematiku mendikantov v európskom kontexte. Autor predstavil prvotné počiatky žobravých rádov, taktiež aj celkový dobový kultúrny transfer ideí, ktorý vyvolával zmenu podoby Západnej Európy v období vzniku prvých reholí tohto typu. Na vybraných príkladoch ilustruje mechanizmus výberu vhodného miesta, ktorý bol príznačný pre konkrétny typ kláštora. Autor prehľadne definoval kľúčové prvky v dobovej štruktúre spoločnosti, spojené s krízou cirkevnej infraštruktúry, ktoré vyústili do reformných myšlienkových konceptov u jednotlivcov, no znamenali aj interný prerod v konkrétnych reholiach. Čitateľovi je prezentovaný skutočne krátky, ale zato výstižný, dejinný prehľad vzniku mendikantských reholí, spojený so základnými znakmi a komparáciou ich ideologických konceptov. Prehľadne vysvetľuje aj spôsob rýchlej expanzie kláštorov, ktoré ešte podporuje obrazovou prílohou v závere knihy, pre lepšie vizuálne uchopenie dobových premien. Na základe sondy do fungovania konkrétnych kláštorov osvetľuje determinujúce prvky existencie daných reholí. Ako podklad si Hunčaga vybral sondu do konkrétnych kláštorov na území dnešného Nemecka, nakoľko spomínané prostredie nebolo tak definitívne kultúrne vzdialené nášmu, ako tomu bolo v prípade francúzskych kláštorov a miest. Rovnako tak bolo dané územie jednoznačným tranzitným miestom pre nové myšlienky prúdiace do Uhorska. I keď treba poznamenať, že možnosti etablácie rozsiahlych kláštorých komplexov zahraničného charakteru boli v Uhorsku jasne redukované, fundamentálne štruktúry sa aspoň v základných ideologických formáciách zachovali. Pôsobenie žobravých bratov so sebou prinášalo aj isté konfliktné tendencie, a to najmä zo strany diecézneho kléru, ale aj starších reholí. I keď je daná problematika rozsiahla a obsahuje kvantitu čiastkových informácií z rôznych lokalít, autor dokázal vytvoriť jeden koherentný celok, obsahujúci všetky dôvody pre dobové konflikty a agresie voči mendikantom. Trefne vybrané príklady z európskeho kontextu dejín môžu pôsobiť na čitateľa zaujímavo, ba priam pútavo, a spomínaná časť monografie by mohla byť zaujímavá i pre historických nadšencov, a to i napriek vedeckému slovníku, ktorý autor zvolil.

Druhá časť knihy, ktorej autorom je Miroslav Huťka, sa zameriava už na konkrétny spôsob prenikania žobravých reholí do Uhorska, typologickou štruktúrou výberov lokalít, ale aj konkrétnymi datovaniami vzniku jednotlivých fundácií. Aj

napriek silne redukovaným možnostiam historikov v podobe absencie prameňov je dielo vydarenou a proporčne vyváženou syntézou fenoménu žobravých komunit v urbánnom prostredí na území dnešného Slovenska. Dochované pramene, prevažne úradného charakteru, limitujú optiku nazerania na dejiny žobravých reholí v Uhorsku. Je z nich zrejmé, že počas svojho pôsobenia zažívali mnohé nepríjemné prekážky a museli vzdorovať silnej konkurencii z rôznych sfér. O vysokej miere mendikantských sporov svedčí aj samotný priestor, ktorý autor vyčlenil pre historické skúmanie daného problému, avšak ten mohol byť rovnako určený možnosťami historika, ktorý pracoval s vyššie spomínaným charakterom prameňov. Autor popísal najširšie variácie konfliktov, ktoré vznikali medzi žobravými rehoľami a svetským klérom, ale i medzi samotnými jednotlivými rádmi. Kontext rozporov medzi konventuálmi a observantmi predostrel na širšej úrovni, ktorá pre obsahnutie problematiky nutne musela presahovať vytyčené hranice. Neopomenul ani rozpory mestských elit s kláštormi. Avšak autorov príspevok nie je zameraný iba na sprostredkovanie historických konfliktov. Equilibrijný stav mu tvorca vdychol tým, že sa pokúsil vytvoriť aj sondu do interného prežívania kláštorného života. Čitateľovi sa tak predostiera možnosť nazrieť do eventualít každodenného bytia mendikantov, a to na základe regúl, ktoré ich život determinovali. Autor trefne oboznamuje percipienta so silnou výpovednou hodnotou niektorých obmedzení, ktoré zrkadlili dobové neduhy ľudského spoločenstva a neobchádzali ani mníchov. Záujem čitateľa si jednoznačne získa aj obraz o dobovom diskurze, vzťahujúcom sa na mravné poklesky v mníšskej komunite. Netreba však zabúdať na dobové prijímanie svedectiev, ktoré sa nieslo skôr v duchu o mnoho storočí neskôr oslavovaného pragmatizmu, a ich relativistickú hodnotu pre exaktné popisovanie reality.

I keď názov sám determinuje časové rozhranie práce autora Miroslava Huľku, venujúcej sa mendikantským kláštorm na území dnešného Slovenska, bádanie sa neobmedzuje na daný dátum. Nedá sa nespomenúť, že pre nezalého čitateľa by sa mohol zdať tento počin z histórie stredoveku málo zaujímavým výsledkom exaktného bádania, ktorý by sa obmedzoval na deskripcie, prípadne chabé kauzálne napaenia, bez tzv. „uzavretia deja“. A preto autor veľmi umne svoje výskumy dotiahol až do finálnej fázy významu mendikantských kláštorm a završuje tak svoje úsilie v časovom presahu, a to až do druhej polovice, resp. konca 16. a počiatku 17. storočia, kedy sa zlatá éra stredovekého mníšstva vytrácala. Lesk a sláva dobového života mendikantov bola v úpadku a ich popularita upadala, s čím súviselo aj lokálne sužovanie mendikantov dobovými podmienkami.

Okrem iného danú lokalitu sužovali variabilné problémy v podobe reformácie, ohrozenia osmanskou expanziou, ale i prebiehajúce boje o uhorský trón. Autor sa snažil explicitne priblížiť možnosti zániku konkrétnych kláštorm a približné časové ohraničenia, pokiaľ to, samozrejme, pramene dovolili. Popri externých činiteľoch staval autor čiastkovo aj na hypotéze, že rozpad niektorých inštitúcií nebol determinovaný vonkajšími okolnosťami, ale boli zapríčinené internými problémami v rámci rádu, ako napríklad nedostatok financií, existenčné problémy, ale i personálne nedostatky v jednotlivých kláštorm.

Formálnej stránke knihy nemožno nič vyčítať. Celá monografia pôsobí vyváženým a harmonickým dojmom. Zistenia nových výskumov sú zasadzované do

širších konceptov, a tak autori elegantne podávajú súvislý a pútavý text. Ani nedostatok dobových prameňov neuberá na kvalite spracovania. Postulovanie hypotéz je trpezlivo a racionálne sa drží v konzervatívnom rámci s vyjadrovaním istej miery pravdepodobnosti.

Recenzovaná monografia je jednoznačne významným dielom k dejinám mendikantov, nakoľko vyplňa prázdne miesta v slovenskej historiografii cirkevných dejín. Rovnako však je obohacujúcim príspevkom k urbánnym dejinám, nakoľko vplyv mendikátov na formovanie stredovekých miest bol zásadne nepopierateľný.

Na záver hodnotenia monografie môžeme poznamenať, že dikcia autorov jasne determinuje vedecký charakter vydávaného diela a jej cieľovým publikom je jednoznačne vedecká spoločnosť. Treba však poznamenať, že autori mysleli aj na zanietých čitateľov, skromnejšie zbehlých v danej problematike, ktorým prinášajú v poznámkovom aparáte mnohokrát objasňujúce informatívne postuláty. Rovnako tak nastavenie metodológie, zdefinovanie si jasných prvkov geografického a menšieho systému, môže napomôcť zorientovať sa v publikácii aj laikom. Celkovo sa recenzovaná publikácia javí sa ako značne vhodná literatúra aj pre študentov histórie, nakoľko ponúka veľmi kvalitne spracovanú syntézu tak svetových, ako aj uhorských dejín. Nedá sa však očakávať, že by sa tak komplexná problematika pôsobenia niekoľkých mendikantských reholí v priebehu storočí dala zosumarizovať do rozsahom limitovaného média. Je samozrejmé, že autori načrtli v knihe nové výzvy a otvorili nové možnosti výskumu, už však na lepších fundamentoch poznania, ktoré sami položili.

Katarína Jančová

SLOVÁKOVÁ, Věra. *Dětství a dospívání poddaných na Moravě ve druhé polovině 18. století na příkladu slavkovského panství*. Brno : Matices moravská, 2022, 290 s. ISBN 978-80-87709-30-6.

Výskum rodiny a domácností je v zahraničnej historiografii pomerne komplexne rozpracovanou vedeckou témou. Vďaka tomu pomerne pevná tradícia historicko-demografických analýz, ale aj výskum hospodárskych a sociálnych dejín či dejín každodennosti a kultúrnej antropológie. Toto zázemie však mohlo vzniknúť aj vďaka pomerne širokej pramennej základni, ktorá sa pre analýzu rodinného života dá efektívne využiť. V rozpore s týmto stavom je stále slovenská historiografia. V nej sa analýzy hospodárskeho a sociálneho života domácností a rodín rodia len veľmi sporadicky a vonkoncom nemožno hovoriť o nejakom trende, vďaka ktorému by sa parciálne výskumy mohli vzájomne koordinovať a vyvíjať. Aj preto je pre nás inšpiratívny pohľad na českú historiografiu, v ktorej podobné analýzy vznikli už v desiatkach. V nich autori používajú okrem matričných prameňov aj širšiu plejádu súpisov obyvateľstva z 18. a 19. storočia, ktoré, žiaľ, vo východnej časti habsburskej monarchie neboli vykonávané. Pre komplexnejší výskum domácností sú efektívne využívané aj pramene reflektujúce hospodársky stav roľníckych usadlostí či remeselníckych dielní. Pramene z dnešného územia Slovenska, ktoré by mapovali rovnakú problematiku, žiaľ, tiež nemáme. V tomto kontexte sa pre našinca veľmi

inšpiratívne môže javiť aj nová publikácia od Věry Slovákovej analyzujúca hospodársky a sociálny život slavkovského panstva. V nej sa autorka primárne zamerala na mladšiu časť populácie a na pramene, ktoré reflektovali jej život.

V. Slováková svoj dovtedajší výskum primárne venovala téme dievčat na vidieku a rozdielom medzi urbánnym a rurálnym prostredím v otázkach hospodárskeho a sociálneho hľadiska. V predloženej monografii však posunula svoje doterajšie výsledky a metodologické postupy kvalitatívne ďalej. Na základe skúmania súpisov obyvateľov a sirôt, pozemkových kníh, cirkevných matrík a ďalších prameňov sa pokúsila pozrieť na existujúcu domácnosť a rodinu v komplexnejšom svetle. Aj preto si v úvode položila otázku o relevantnosti naratívu tzv. tradičnej rodiny a či toto pomenovanie možno v historických prameňoch vôbec identifikovať. Tento postoj možno iba oceniť, lebo k často prezentovanému konceptu by sa skutočne mali vyjadrovať aj historici rozumejúci problematike rodinného života v minulosti. Slováková svoju sondu aplikovala na analýze mesta Slavkov, ktorého výsledky komparovala s dedinou Křenovice, ktorá reprezentovala vidiecky charakter skúmaného obyvateľstva. Analýza reflektuje obdobie od 50. rokov 18. storočia do prvého decénia 19. storočia.

Autorka v úvodných častiach knihy predstavila historiografický kontext, z ktorého jej výskum vychádzal. Veľmi erudovane prezentovala charakter svetovej historickej spisby, o ktorý oprela vlastné metodologické postupy a rovnako predstavila aj českú literatúru, na ktorej stavala vlastný prístup k prameňom, ale aj interpretáciu zistených výsledkov. Na ďalších stranách je bližšie priblížený pramenný základ výskumu. Pristavím sa pri súpise sirôt, ktoré sú pre naše prostredie zriedkavým prameňom. Za siroty boli považované deti, ktorým umrel otec. Hranicou ich evidencie bol buď vstup do manželstva, alebo veková hranica približne 20 rokov, v niektorých prípadoch aj viac. Treba si uvedomiť, že vzhľadom na vysokú úmrtnosť v produktívnom veku bol osud sirôt omnoho rozšírenejší, ako je v tom v období po demografickom prechode. Tiež je zaujímavé sledovať počet sirôt korelujúci s ekonomickými či sociálnymi krízami, ktoré vybraný región zasiahli. Slováková si v kontexte výskumu počtu sirôt kládla otázku, či možno rodiny slavkovského panstva zaradiť medzi severozápado- alebo juhovýchodoeurópsky typ podľa koncepcie Johna Hajnala.

V knihe sú po metódach, sociálnom postavení detí a stručných dejinách panstva Slavkov predstavené základné demografické charakteristiky populácie. Z nich sa dozvedáme, že samotné mestečko Slavkov malo v druhej polovici 18. storočia konzistentne približne 1000 obyvateľov. Dedina Křenovice postupne rástla zo 600 na 700 obyvateľov. Na základe súpisov obyvateľov Slováková identifikovala kontinuálny proces pauperizácie regiónu. Ten bol viditeľný vo zvyšovaní počtu chudobnejších roľníkov, ale aj vďaka správam o neúrode a následnom hladomore v 70. rokoch 18. storočia. Tento proces bol tiež identifikovateľný v stagnujúcom počte narodených detí, ktorý pri vyššom počte úmrtí spôsobovalo prirodzené vymieranie skúmanej komunity. Na nasledujúcich stranách knihy autorka predstavila analýzu konkrétnych výskumných otázok, pomocou ktorých detailnejšie rozpracovala skúmanú populáciu. Pri každej z (pod)kapitol predstavila teoretický kontext problematiky postavený na syntéze prevažne zahraničnej historiografie, čo pomohlo problematiku Slavkova zasadiť do širšieho interpretačného rámca. V recenzii sa pristavím pri

niektorých z predstavovaných tém, avšak opomenuté zostanú rovnako zaujímavé kapitoly, preto veľmi odporúčam po knihe siahnuť a prečítať si ju celú.

Autorka sa v nosnej kapitole monografie venovala problematike detí a mladým osobám žijúcim na panstve. Pri predstavení počtu sirôt môžu čitateľa zaujať výsledky interpretované po jednotlivých desaťročiach. V nich je možné všimnúť si, že medzi sirotami sa častejšie objavujú chlapci ako dievčatá. Ďalším zisteným fenoménom bolo, že najväčšie skupiny sirôt v mestečku Slavkov postupne stárli. Pokiaľ v roku 1760 bolo najviac sirôt vo veku 15 až 19 rokov, o tri dekády neskôr to bolo o desať rokov viac. Tieto rozdiely, žiaľ, v texte neboli bližšie komentované. Rovnako by si zaslúžili komplexnejšiu analýzu aj príčiny vyradenia detí zo súpisov sirôt. Ak by tieto výsledky boli prezentované podľa jednotlivých dekád, autorka by v nich potencionálne mohla identifikovať zmeny v spoločnosti, resp. aj dopad sociálnych a hospodárskych politik osvietenského štátu.

V rozsiahlej časti monografie sa Slováková venovala službe mladých ľudí v tzv. „čeledi“. Problematiku rozviedla do viacerých charakteristík, pričom vychádzala zo všeobecného hodnotenia podielu „čeladníkov“ v celej skúmanej populácii. Výsledky zo slavkovského panstva predstavovali výsledok medzi 6 až 7 %, čo možno označiť za stredovú hodnotu západnej časti habsburskej monarchie. Autorka sa venovala aj vekovej hranici vstupu do služby, medzi analyzovaným vidiekom a mestom v tejto kategórii výrazné rozdiely nezaznamenala. Chlapci vstupovali približne 14 až 15-roční, dievčatá približne 16-ročné. Väčšie rozdiely medzi mestečkom Slavkovom a dedinou Křenovice možno pozorovať v podieloch mládeže v službe, v kontexte ich sirotstva. V oboch lokalitách je pochopiteľný výsledok, že do služby vstupovali násobne častejšie deti, ktorých otec, resp. obaja rodičia už nežili, ako tí, ktorí pochádzali z komplexnej rodiny. Slovákovej výskum však potvrdil aj rozdiely medzi pohlaviami, pokiaľ v mestečku vstúpilo do služby približne 14 % osirelých 18-ročných chlapcov, v rovnakej kategórii medzi dievčatami to bol až dvojnásobok tohto podielu. Vo vidieckej sonde to však v rovnakej škále bolo až 70 % chlapcov a 67 % dievčat. Vysvetlením tohto fenoménu je, že vo vidieckom prostredí bol vstup do služby jednoduchší o to, že po mladej pracovnej sile siahali najmä (stredne) väčší roľníci, takí, ktorí prijímali jedného či dvoch paholkov. Na základe uhorského kontextu možno konštatovať, že počet slúžiacich sa na hospodárstvach odlišoval aj v závislosti od sezónnosti prác. V čase žatvy a jesenného zberu úrody sa množstvo týchto pomocníkov mohlo zvyšovať, otázne je však, v akom ročnom období boli súpisy vykonávané a či túto prax vôbec reflektovali.

Ďalšou témou, ktorú autorka otvorila a bola pre porovnanie s hornouhorskou vidieckou rodinou neznámym fenoménom, je neprítomnosť detí v rodných domácnostiach z dôvodov ich prípravy na povolanie. Okrem vzdelávania v školách ako ďalšia príčina dominovala najmä príprava na remeselnícke povolanie. Táto oblasť sa dotýkala výlučne len chlapcov a znamenala okrem odchodu do remeselníckej dielne aj pobyt na vandrovkke. Popísaný spôsob výchovy k remeslu bol charakteristickejší pre mestské prostredie, ale podľa autorkiných zistení sa ho aj z Křenovic zúčastnil približne každý desiaty chlapec. Aj preto porovnanie oboch kategórií populácie je v nasledujúcej analýze prípravy budúcich remeselníkov otáznym. Pri niektorých výsledkoch pre Křenovice totiž Slováková prináša závery, ktoré boli posta-

vené len na niekoľkých príkladoch (napr. 12 tovarýšov za celé obdobie), čo je veľmi nízkou vzorkou, na základe ktorej možno odvodzovať reprezentatívne výsledky. Je však nevyhnutné priznať, že inú možnosť nemala. Vstup do tohto spôsobu učenia bol charakteristický pre chlapcov vo veku približne 15 až 16 rokov a opäť častejšie sa týmto spôsobom pripravovali na budúce povolanie chlapci z neúplných rodín, ktorých otec už umrel. Rovnako výhradne mužskou záležitosťou bola aj účasť na vyššom vzdelávaní. Do gymnázií či iných vyšších škôl odchádzali len chlapci pochádzajúci zo Slavkova.

Jednou z ďalších podkapitol, ktorej sa Slováková venovala, je otázka migrácie z panstva. V jej výsledkoch bol predpokladateľný výsledok, že častejšie z rodiska odchádzali obyvatelia mesta ako vidieka. Súviselo to s charakterom obživy, kedy remeselnícke a kupecké rodiny pre výkon svojho zamestnania čas od času čelili okolnostiam, ktoré si vyžadovali presťahovanie či odchod niektorého ich člena. Pre vidiek a primárne roľnícke obyvateľstvo, ktoré bolo do zrušenia nevoľníctva dokonca „pripútané“ k pôde, neboli migračné procesy bežné. Zaujímavým zistením je, že ak predsa len obyvatelia z dediny odchádzali, najčastejšie to bolo do blízkeho okolia, spravidla v hraniciach panstva. Pre odchádzajúce osoby z mestského prostredia bol cieľ ich cesty zvyčajne vzdialený omnoho ďalej, analýza ukázala destinácie vzdialené minimálne 25 kilometrov od miesta bydliska.

V knihe Věry Slovákovej čitateľ nájde ešte niekoľko ďalších pútavých kapitol postavených na poctivej heuristike a logickej interpretačnej rovine. Obzvlášť oceňujem kultúrno-antropologickú kapitolu o osudoch vybraných osôb a rodín žijúcich na panstve. Autorke sa podarilo zmapovať nielen osudy niekoľkých náhodne vybraných jednotlivcov, ale precízne zrekonštruovala rodiny a ich demografické charakteristiky. Aj preto oceňujem Slovákovej knihu ako vydarený a komplexný výstup, za ktorým je viditeľný dlhoročný poctivý výskum. Slabiny v texte sa hľadajú len veľmi ťažko, čo potvrdzuje autorkinu erudovanosť. Kniha je zaujímavá pre slovenského čitateľa aj preto, lebo ukazuje rozdiely, ale aj paralely hospodárskeho a sociálneho života rodiny a domácností v závere 18. storočia. Teda v období, o ktorom máme mnohokrát len domnelé informácie a predpoklady.

Ján Golian

ZUBKO, Peter. *Prídu mnohí od východu i západu. Podkarpatský Východ v archívoch západnej cirkvi*. Poprad : Popradská tlačiareň, 2021, 184 s. ISBN 978-80-89613-39-7.

Územie Slovenska je jednou z krajín, kde sa stretávajú dva liturgické ríty katolíckej cirkvi - latinská a grécka, ktoré spolu vedľa seba žili a v súčasnosti aj žijú. Užhorodská únia sa pokladá za zrod gréckokatolíckej cirkvi, kedy 63 pravoslávni presbyteri konvertovali na katolícku vieru, čím obnovili jednotu s rímskokatolíckou cirkvou. Užhorodská únia sa datuje do roku 1646 a následne bola obnovená v rokoch 1649, 1652, 1726 - 1727 a ešte v roku 1968. Gréckokatolícka cirkev sa líši nielen svojím obradom, plným symboliky, ale aj tradíciou, teológiou, kultúrou, spiritualitou a disciplínou. Ako ale vnímala jedna miestna cirkev druhú a ako vyzeralo toto ich

spolunažívanie na našom území? Touto otázkou sa zaoberal aj autor Peter Zubko vo viacerých svojich čiastkových výskumoch, z ktorých následne vytvoril syntézu. Peter Zubko patrí medzi známych autorov, venujúcich sa nielen slovenským cirkevným dejinám a je autorom mnohých publikácií či vedeckých prác. Na jednu z jeho nedávnych publikácií s názvom *Prídu mnohí od východu i západu – Podkarpatský Východ v archívoch západnej cirkvi* z roku 2021 sme sa rozhodli napísať túto recenziu.

Recenzovaná monografia Petra Zubka je rozdelená do troch väčších celkov. V prvej kapitole sa autor pokúša predstaviť hlavné historické pramene miestnej latinskej cirkvi, pojednávajúce o východných kresťanoch z obdobia 18. storočia, pričom výber prameňov pochádza z archívov Košickej a Jágerskej arcidiecézy. Autor si v tejto kapitole zároveň zafinoval východiskový kontext. Následne sa pozrel na koncept a metodologické východiská. Už hneď na začiatku sa dozvedáme, že práca patrí medzi jedinečné, pretože sa pokúša predstaviť reinterpretáciu na tému východnej cirkvi, a to prostredníctvom optiky miestnych latinských prameňov, pričom autor upozornil, že latinská cirkev preberala častokrát len východnú (re)interpretáciu k tejto problematike, čím však dochádzalo k presadzovaniu chápania tejto otázky zo strany východu. To spôsobovalo, že dochádzalo k jednostrannému poňatiu skúmanej problematiky v danom období, čo nestačí pre jej komplexné uchopenie. Autor však nezostáva len pri latinských prameňoch, ale komparuje ich práve s prameňmi východnej proveniencie. Následne predstavil aj doterajší stav bádania, čím tak aj dokladoval absentujúce dielo, ktoré by zohľadňovalo latinské názory, dôsledkom čoho tak môžeme túto publikáciu hodnotiť v oblasti problematiky ako skutočne prínosnú, pretože, ako uviedol autor, „*prispejeva k historickej objektivizácii*“ danej problematiky (s. 28).

Autor následne poukázal na viacero odlišností medzi Brestskou a Užhorodskou úniou, čím vyvrátil niektoré nesprávne úsudky. Poľskú úniu predstavil ako morálny vzor. Následne pokračoval krátkym priblížením podstaty Zámočskej synody a napokon dokladá na základe prameňov, že táto synoda nenanútila latinizáciu v Uhorsku. Mala len nepriamy vplyv, pretože bola naďalej zachovaná ortodoxná prax. Vo východnej literárnej proveniencii sa zároveň objavila interpretácia o latinizácii kvôli tomu, že sa obradové praxe miešali, pričom k tomu dochádzalo zo strany veriacich, ktorí to robili svojvoľne. Autor ale upozorňuje, že nešlo o latinizáciu, ale, naopak, biskupovi záležalo na „*obrane obradu a rituálnej čistote*“ (s. 63). Celkovo tak mnohokrát vyvracia anachronické interpretácie alebo mýty, ktoré častokrát východná strana uvádza, čím poukazuje, že nešlo o žiadnu nadradenú latinizáciu v danom období. Ako Peter Zubko vysvetlil, tá prišla až o niečo neskôr (19. stor.), a to z prostredia Mukačevského gréckokatolíckeho biskupstva a súvisela s maďarizáciou, ktorá zosilnela po rakúsko-maďarskom vyrovnaní. Autor tak vo svojej práci preukazuje svoju fundovanosť. Peter Zubko napríklad upozornil na zlé používanie termínu „synoda“, ktorý východný autor Lučkaj nesprávne aplikoval v istom kontexte, pretože západná strana tú istú udalosť označuje ako „*dekanátne stretnutia*“ (rekolekcie, s. 54). Následne Peter Zubko predstavil latinskú kanonickú vizitáciu Františka Barkóciho, prostredníctvom ktorej doložil prítomnosť uniatov skoro vo všetkých oblastiach. Zároveň zrekonštruoval jazykovú situáciu uniatov na Zemplíne a v Šariši. Na základe prameňov tak poukázal, že zemplínski uniati boli prítomní

na danom území skôr, ako uniati v Šariši. Následne prvá kapitola prináša prehľad jednotlivých výsledkov doterajších výskumov a napokon ešte uvádza aj možnosti ich ďalšieho využitia.

V druhej kapitole autor predstavil všeobecné východiská a urobil krátky exkurz, aké teologické, liturgické či zvykové rozdiely spôsobovali v dejinách ťažkosti vo vzťahoch medzi byzantským Východom a latinským Západom. Následne autor priblížil slávenie sviatkov gréckokatolíckmi v oblastiach, kde žili na jednom území spolu s rímskokatolíckmi. Hlavný rozdiel bol v kalendároch, ktoré tieto cirkvi používali. Latinská cirkev sa riadila gregoriánskym, na rozdiel od gréckokatolíckov, ktorí sa pridržali juliánskeho kalendára, zaostávajúcim za gregoriánskym v závislosti od obdobia o 11 až 12 dní. Veľmi zaujímavou je časť, kde autor upriamil pozornosť na situáciu, kedy jágerský biskup a gróf Eszterházy si zaumienil zistiť, ako zachovávali a slávil rímskokatolícke sviatky gréckokatolíci do roku 1780 na území, kde spolu-žažovali s rímskokatolíckmi. Zároveň druhá otázka mala za cieľ zistiť, či niekto (svetská vrchnosť alebo rímskokatolícki kňazi) nútil gréckokatolíckov k zachovávaniu latinských sviatkov. Peter Zubko ale podotkol, že ich formulácia vznikla na podnet vikára mukačevského biskupa. Následne sa dozvedáme, kto odpovedal na dané otázky podľa jednotlivých stolíc. Obsahom tejto podkapitoly sú aj dobové odpovede na horeuvedené otázky, a to z rôznych častí stolíc Zemplín, Šariš a Abov. Peter Zubko odpovede zo Šarišskej stolice aj interpretoval. Čitateľ sa tak môže napríklad dozvedieť, že väčšinou zachovávali gregoriánske svätenie, pričom v niektorých prípadoch išlo aj o kombináciu juliánskeho svätenia, čo mohlo byť spôsobené tým, že gréckokatolíci sa prisťahovali na územia rímskokatolíckov, alebo aj tým, že dominantným obradom bol latinský rítus. Autor ale pripustil aj kombináciu oboch možností. Hoci autor uvádza jednotlivé odpovede na položené otázky aj zo Zemplínskej a Abovskej stolice, výsledky už navzájom nekomparuje a neinterpretuje, čo je škoda.

Následne sa autor presunul do 20. storočia a pozrel sa na vzťahy gréckokatolíckej cirkvi po jej zrušení v roku 1950 s rímskokatolíckou cirkvou, a to s ohľadom na štátnu politiku. Gréckokatolícka cirkev bola v tomto období pred štátom pričlenená k pravoslávnej cirkvi. Peter Zubko priblížil aj spoločné rokovania rímskokatolíckov s predstaviteľmi pravoslávnej cirkvi ohľadom vzniknutých sporných otázok. Následne pokračoval ďalším dôležitým medzníkom v dejinách gréckokatolíckej cirkvi, a to jej obnovením v roku 1968. Obsahom ďalšej podkapitoly je výber vzorových prípadov, akým spôsobom sa riešili problémy so spoločným užívaním kostolov. Autor na tomto mieste nechal rozprávať zachované pramene, približujúce danú situáciu, čím chcel poukázať na komplikovanosť tejto témy. Na záver tejto kapitoly podobne predstavil ťažkosti spojené s medziobradovými vzťahmi.

Tretia kapitola sa venuje východnej identite, ktorú predstavuje na základe dvoch zachovaných a dôležitých prameňov. Prvým z nich je Užhorodský rukopisný Pseudonazar a v druhom prípade ide o diecézne štatúty biskupa M. M. Olšavského. Pseudonazar je významným prameňom k poznaniu nielen cirkevných dejín, ale aj dejín teológie, spirituality a pre poznanie východnej tradície. Jeho obsahom sú komentáre a interpretácie, týkajúce sa rôznych kánonov, pravidiel viery a disciplíny. Autor v krátkosti približuje informácie o tomto prameni a uviedol i celé názvy jeho jednotlivých kapitol, ktorých je celkovo 152. Následne sa venuje štruktúre a prame-

ňom, na ktoré sa Presudonazar odvoláva. Ďalej pokračuje priblížením jeho tematiky, prostredníctvom ktorej sa čitateľ dozvie o širokej palete rôznych tém, z ktoré môže bádať a ako boli reflektované v danej dobe. Pseudonazar môže byť zdrojom ďalšieho výskumu rozličných tém z rôznych uhlov. Zároveň nám môže pomôcť porozumieť aj niektorým súčasným zvykom východných kresťanov. Druhým prameňom, ktorému sa autor venuje, sú Olšanského štatúty, ktoré tento mukačevský obradný vikár biskup napísal v rokoch 1752 a 1755. Ich cieľom bolo disciplinovať nejednotnú prax. Peter Zubko v krátkosti predstavil aj štatúty miestnej latinskej cirkvi. Zdôraznil, že tieto Olšanského štatúty sa venovali konkrétnym otázkam, ktoré sa vyskytli po jeho kanonickej vizitácii a ktoré ukázali, že je potrebné „*zjednotenie kánonickej praxe miestneho kresťanského spoločenstva východného obradu*“ (s. 151). Zároveň Zubko vyvracia, aby sa vnímali ako latinizácia. Následne sa autor zaoberal vonkajšou analýzou štatútov a ich obsahom. Na záver tretej kapitoly autor vyzdvihol ich význam.

Publikácia ponúka bohatý poznámkový aparát, ktorý svedčí o poctivom archívnom výskume autora. Monografia je pretkaná mnohými kritickými stanoviskami autora či jeho analýzami, ktoré svedčia o tom, že uskutočnil aj dôslednú kritiku prameňov. Pozitívne hodnotíme aj prehľadné tabuľky a grafy. Ako menší nedostatok vnímame, že autor nie vždy prekladá latinské úryvky, ktorých preklad by sa mohol nachádzať aspoň v poznámkach pod čiarou. Peter Zubko sa v celej práci opieral o svoje archívne výskumy, ktorých pramene mnohokrát necháva hovoriť samé, čím čitateľovi vykresľujú atmosféru doby a poukazujú na to, že dnes nie je ľahké hodnotiť a posudzovať niektoré zložité situácie. Zároveň by sme chceli vyzdvihnúť to, že autor prostredníctvom svojej monografie priblížil v slovenskom jazyku aj poznatky z rôznych cudzojazyčných prameňov či literatúry. Okrem toho táto publikácia svojím charakterom nadobúda interdisciplinárny rozmer. V diele sa zdá byť trochu vyrušujúci skok z 18. do 20. storočia, keď autor vynechal celé storočie, ktoré sa zdá byť zaujímavé najmä pre latinizáciu, ktorá sa mala šíriť z prostredia Mukačevského gréckokatolíckeho biskupstva. Vynechané obdobie tak trochu narúša chronologickosť a necháva čitateľa zvedavého. Autor na základe svojho výskumu upozornil na nesprávne interpretácie, ktoré mylne tvrdia, že zo strany miestnej rímskokatolíckej cirkvi išlo v danom období o latinizáciu uniatov, čo sa mu podarilo vďaka jeho výskumu miestnych latinských prameňov pojednávajúcich o uniatoch. Takýmto spôsobom autorov výskum nebol vôbec zbytočným a táto jeho publikácia je toho dôkazom.

Annamária Adamčíková